

Motion till riksdagen 2009/10:So17

av **Elina Linna m.fl. (v)**
med anledning av prop. 2009/10:207

Olovlig tobaksförsäljning

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tobaksförsäljning bör vara licenspliktig.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att s.k. dold försäljning av tobak bör införas.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att bildinformation om tobakens hälsorisker bör införas på förpackningarna.

Inledning

Det övergripande målet för den svenska tobakspolitiken är att minska tobaksbruket. De nationella etappmålen för tobaksområdet togs fram 2003 och är följande:

- ? en tobaksfri livsstart från år 2014
- ? en halvering till år 2014 av antalet ungdomar under 18 år som börjar röka eller snusa
- ? en halvering till år 2014 av andelen rökare bland de grupper som röker mest
- ? att ingen ofrivilligt ska utsättas för rök i sin omgivning.

Tobaksvanor grundläggs ofta i unga år. Att förhindra att barn och ungdomar hamnar i tobaksberoende är ett av tobakslagens viktigaste syften. Försäljning av tobaksvaror får inte ske till den som är under 18 år. Undersökningar visar dock att ålderskontrollen inte alltid fungerar. Ett stort antal ungdomar under 18 år lyckas, trots att det är förbjudet, fortfarande köpa tobaksvaror. Det finns därför ett behov av att se över hur man bättre kan upprätthålla åldersgränsen vid försäljning av tobak.

Tobakshandel är sedan 1960-talet en fri näring, vilket innebär att i princip alla näringsidkare kan sälja tobak. Till skillnad från detaljhandel med folköl

Fel! Okänt namn på

uppställs inte krav på lokalen eller vilken handel som i övrigt bedrivs. Tobaksvaror säljs på många olika försäljningsställen, från de stora livsmedelskedjornas butiker till små bensinmackar, kiosker, hotell och restauranger. I den undersökning som Utredningen om tobaksförsäljning till unga (SOU 2009:23) genomförde framgår att försäljning också sker på mer udda försäljningsställen som t.ex. äldreboenden, bilhandlare och leksaksaffärer. Huvuddelen, 66 %, av tobaksvarorna omsätts dock i butiker, varuhus och stormarknader. 23 % av den totala försäljningen sker i tobaksaffärer.

Tobaksbruket har minskat kraftigt under de senaste 25 åren. Enligt SCB:s undersökning 2008 var andelen dagligrökare i den vuxna befolkningen 14 %. Fortfarande är det över en miljon svenskar som röker och lika många som snusar. Andelen personer som dagligen utsätts för andras tobaksrök har dock minskat med nära 40 % från 1999 till 2007, enligt Socialstyrelsens Miljöhälso- och rapport 2009. Det är uppenbart att skärpningen av tobakslagen 2005, då rökning förbjöds i alla serveringslokaler, har bidragit till minskningen. Lagändringen 2005 genomfördes efter förslag från den socialdemokratiska regeringen med stöd av Miljöpartiet och Vänsterpartiet, trots protester från Moderaterna och en del folkpartister i riksdagen.

Rökning bland skolungdomar har minskat i stort sett kontinuerligt sedan början av 1970-talet. Under senare år är det ca 5 % av pojkarna och ca 8 % av flickorna som har uppgett att de röker varje dag. Det vanligaste är att man bara röker på fest, vilket gäller ungefär en av tre rökare. Under 2000-talet har det blivit färre pojkar i årskurs 9 som snusar, 26 % 2001 mot 15 % 2009, medan snusandet varit oförändrat lågt bland flickorna, 4 % 2009.

Tobaksutredningen genomförde en undersökning där ungdomar tillfrågades om hur de har fått tag i tobak under de senaste 30 dagarna. Bland dem som rökte dagligen eller nästan dagligen uppgav störst andel att de hade köpt cigaretterna själva i butik. Det var ovanligt att de handlat på restaurang eller på Internet. Det var väldigt ovanligt att man blev bjuden av en förälder.

Förändringar i reglerna för tobaksförsäljning har skett flera gånger de senaste 15 åren. År 1997 infördes ett förbud mot att sälja tobaksvaror till personer under 18 år. Samma år fick också kommunerna tillsynsansvaret för att lagen följdes. År 2002 infördes en bestämmelse om att den som i näringsverksamhet säljer tobaksvaror ska anmäla försäljningen hos den kommun där försäljningen sker. Skälet till att denna bestämmelse infördes var att 18-årsgränsen inte följdes tillräckligt väl och att man därför önskade bättre förutsättningar för tillsyn och information. År 2005 infördes en bestämmelse om att tobaksvaror som säljs ska tillhandahållas på ett sådant sätt att ålderskontrollen kan genomföras och att detta även gäller när försäljningen sker via automat, postorder eller liknande. Samtidigt infördes en bestämmelse om att det på varje försäljningsställe ska finnas en klart synlig skylt med information om förbudet mot att sälja tobaksvaror till personer under 18 år. Skälen till dessa ändringar var bl.a. att det hade visat sig att minderåriga fortfarande hade lätt att komma över tobak.

Tillsynen av bestämmelserna om handel m.m., däribland bestämmelserna om åldersgräns, utförs av Statens folkhälsoinstitut, länsstyrelserna och kommunerna.

Regeringens förslag

I propositionen föreslås förändringar i tobakslagen som syftar till en bättre efterlevnad av bestämmelserna om åldersgräns samt en effektivare tillsyn. Kraven på näringsidkare som bedriver försäljning av tobaksvaror skärps. Försäljning får inte påbörjas förrän anmälan har gjorts till kommunen. Till anmälan ska fogas ett egenkontrollprogram och de övriga uppgifter som behövs för kommunens tillsyn. Personal som ansvarar för försäljningen ska ges det stöd och den information som behövs för att de ska kunna följa lagens bestämmelser. Såväl kommunen som polisen utövar tillsyn över bestämmelserna om handel i tobakslagen. En tillsynsmyndighet ska kunna begära polisens hjälp vid vissa tillsynsåtgärder. Kommuner ska kunna träffa avtal om samverkan avseende tobakstillsynen. Det föreslås vidare att kommunen ska kunna meddela försäljningsförbud vid allvarliga eller upprepade överträdelser av bestämmelserna i tobakslagen. Om försäljningsförbud får anses vara en alltför ingripande åtgärd ska varning i stället meddelas. Ett förbud får meddelas för högst sex månader.

Överklagandebestämmelserna ändras. En kommuns beslut ska fortsättningsvis överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Ett par nya straffbestämmelser föreslås. Att sälja tobaksvaror utan att först ha gjort en anmälan till kommunen kan medföra straffrättsligt ansvar, likaså att sälja tobak i strid med meddelat försäljningsförbud. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2010.

Våra förslag och ståndpunkter

Vänsterpartiet är positivt till propositionens inriktning att skärpa reglerna för försäljning av tobak. Vi anser dock att förslaget måste utvidgas för att kunna få den effekt som önskas, nämligen minskad tobaksanvändning.

Den internationella tobakskonventionen (WHO-FCTC) antogs 2003 och ratificerades av Sverige i juli 2005. Därmed har Sverige åtagit sig att följa de förpliktelser som konventionen innebär, främst att ”utveckla, genomföra, regelbundet uppdatera och se över fullständiga multisektoriella nationella strategier, planer och program för tobakskontroll”. Såväl internationella åtaganden som nationella beslut innebär således krav på förstärkta åtgärder för minskat tobaksbruk.

I den Nationella folkhälsokommitténs betänkande från 2000, Hälsa på lika villkor – nationella mål för folkhälsan, tas minskat tobaksbruk upp som ett av folkhälsomålen. Utredningen föreslår bl.a. att tobakslagen ska skärpas genom att ett licenssystem införs för försäljning av tobak. Endast de butiker eller andra inrättningar som kommunen anser kan följa lagen ska ges licens att sälja tobak.

Licensiering för att få sälja tobak krävs i flera australiska delstater. Frankrike har sedan länge ett system för licensiering. Tillståndskrav för tobaksför-

Fel! Okänt namn på

säljning finns också (enligt WHO) i Belgien, Bulgarien, Cypern, Estland, Frankrike, Grekland, Irland, Italien, Lettland, Litauen, Polen, Slovakien, Slovenien, Spanien, Tyskland, Ungern och Österrike. I Finland har man nyligen beslutat att införa tillståndsplikt för tobaksförsäljning.

Vänsterpartiet tycker att förslaget med licensiering är bra. Vi vill därför ta ett steg längre än regeringen och skärpa lagen ytterligare genom att i stället för att begära en anmälan till kommunen om försäljning införa krav på licensiering. Kravet bör även omfatta importörer och partihandlare. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ett annat av den Nationella folkhälsokommitténs förslag på åtgärder för att minska tobaksanvändningen var att använda skatten som instrument för att hålla tillbaka försäljningen av tobak. Detta förslag har det rödgröna samarbetet tagit på allvar. I den gemensamma ekonomiska vårbudgeten 2010 föreslår Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet en höjning av tobaksskatten med 12,5 %. Effekten av förslaget är att ett paket cigaretter ökar i pris med knappt 2 kr.

En annan åtgärd Vänsterpartiet förordar, i likhet med flera remissinstanser, är s.k. dold försäljning av tobaksprodukter. Förslaget innebär att produkterna inte får exponeras på försäljningsstället, och det medför att kunden aktivt måste efterfråga tobaksprodukter från personalen.

Antalet länder som förbjudit synlig tobak på säljställen växer. Till pionjärerna Island och Thailand har sällat sig Kanadas tio provinser och tre territorier, hela Storbritannien, Norge, Irland, de två folkrikaste delstaterna i Australien samt huvudstadsområdet Canberra. I Finland behandlar riksdagen under våren 2010 ett förslag till ändring av tobakslagen som omfattar även ett exponeringsförbud. Där, liksom i Norge, får synlig tobak finnas i butiker som endast säljer tobak och tobaksutensilier.

En analys av internationella erfarenheter och befintliga vetenskapliga studier av problemet med exponering av tobak på säljställen (New Zealand Medical Journal, 20 juni 2008) visar att väl synliga tobaksvaror i butiker frestar barn att börja experimentera med tobak för att sedan riskera att fastna i ett tobaksbruk. I samma undersökning har man genomfört kvalitativa studier bland rökare och före detta rökare i Nya Zeeland som tyder på att de synliga tobaksvarorna är ett problem även för vuxna. För personer som försöker sluta röka kan cigarettpaketen utgöra en oemotståndlig lockelse. Exponeringen leder lätt till impulsköp för många kunder.

Vi vet att några större affärskedjor i Sverige är positivt inställda till en sådan lagstiftning, och vi anser att det är något som bör bidra till att minska nyrekryteringen av tobaksbrukare. Det bör därför lagstiftas om dold försäljning. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Även om tobaksförpackningar inte exponeras på säljstället, kommer de att exponeras efter köpet. Ett sätt att förhindra en sådan exponering är att införa neutrala förpackningar.

Marknadsföring och försäljning av tobaksvaror via Internet är ett problem som inte låter sig lösas genom lagstiftning i ett enskilda land. Arbetet för att komma till rätta med detta problem bör ske inom ramen för den internationella tobakskonventionen. Det är dock ingen ursäkt för att underlåta eller

Fel! Okänt namn på

skjuta upp de åtgärder som kan genomföras i varje land enskilt. Tvärtom innebär konventionen ett åtagande att genomföra sådana åtgärder.

När det gäller information på cigarettpaketen om produktens hälsokonsekvenser så menar vi att text inte räcker. En åtgärd som varit framgångsrik internationellt är information i bildform. EU har rekommenderat sina medlemsstater att införa varningsbilder på cigarettpaketet och har skapat ett gemensamt bildbibliotek med 42 bilder som länderna kan välja mellan. I en alltmer globaliserad värld där både konsumenter och varor rör sig tämligen fritt och produkter förpackas för stora språkområden är det svårt att informera begripligt med texter på små förpackningar. Sverige bör därför införa bildinformation om tobakens skadeverkningar på förpackningarna. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 10 maj 2010

Elina Linna (v)

Rossana Dinamarca (v)

Amineh Kakabaveh (v)

Lena Olsson (v)

Siv Holma (v)

Eva Olofsson (v)